

ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНА СТРАТЕГІЯ КНР ЯК ВІДПОВІДАЛЬНОЇ ГЛОБАЛЬНОЇ ДЕРЖАВИ В РЕГІОНІ ПЕРСЬКОЇ ЗАТОКИ

Анотація. Присвячено важливій науковій проблемі трансформації зовнішньополітичної стратегії КНР в регіоні Перської затоки в контексті реалізації нею статусу відповідальної глобальної держави. Особлива увага приділяється сучасним парадигмам розвитку КНР в умовах становлення нового світового порядку, визначенню місця Китаю в сучасному світовому порядку. Досліджуються підходи до організації сучасної міжнародної системи, особливості ієрархії її елементів і взаємозв'язків між ними в умовах формування нового світового порядку. Визначаються особливості формування нового світового порядку, його глобальні тенденції.

Проаналізовано систему геополітичних та гео економічних інтересів КНР в регіоні Перської затоки в контексті еволюції близькосхідної стратегії Пекіну. Місце регіону Перської затоки в міжнародних відносинах визначається факторами геополітичного і гео економічного характеру, перш за все енергетичною, стратегічною, безпековою та культурно-релігійною цінністю. В постбіполярний період політична роль Китаю в регіоні Перської затоки відчутно активізується. Намаганням США одноосібно контролювати безпеку Затоки Китай протиставляє налагодження зв'язків з країнами регіону, що визначається комплексом його геополітичних та гео економічних інтересів.

* доктор політичних наук, професор, кафедри міжнародних відносин та зовнішньої політики Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

** аспірантка кафедри міжнародних відносин та зовнішньої політики Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Науковий керівник доктор іст.наук, професор О.А.Коппель

Перська затока грає найважливішу роль в системі глобальної енергетичної безпеки. Тому особлива увага приділяється ролі енергетичного чинника в політиці Китаю на Близькому Сході.

З'ясовується головні напрями політики КНР в регіоні. Визначається система пріоритетів в регіональній політиці Китаю. Увага приділяється китайсько-саудівським та китайсько-іранським відносинам. Окреслюються основні шляхи реалізації китайських геополітичних і гео економічних інтересів в країнах Перської затоки.

Ключові слова: *глобальні тенденції, глобальні держави, КНР, новий світовий порядок, міжнародний порядок, сучасна міжнародна система, Близький Схід, Перська затока, Саудівська Аравія, Іран, РСАДПЗ, енергетичний фактор.*

Annotation. *Dedicated to an essential scientific issue – foreign-policy strategy of the PRC as responsible global state in Persian Gulf region in contexts of Middle Eastern strategy of Beijing. Dedicated to an essential scientific problem of international system organisation, hierarchy specifics of its elements and correlation between them in the new world order forming. The peculiarities of new order composition and its global trends are accentuated. Main attention is focused on contemporary paradigms of PRC development within the NWO formation and China's place in it.*

Persian Gulf region position in international relations is determined by geopolitical and geo-economic factors, especially by energetic, strategic, security, cultural and religious values.

During post-bipolar period Chinese political role in the Gulf has been actively increased. China responds with liaisons installation with region's countries, which is determined by a complex of its geopolitical and geo-economic interests, to US aims to assume an exclusive security control in the Gulf.

Persian Gulf plays a crucial role in the global energy security system. Thus much of attention is being paid to energy factor role in Chinese policy in Middle East.

Focal points of PRC policy in region are to be defined as well as system of priorities of Chinese regional policy. Attention is paid to Sino-Saudi and Sino-Iranian relationships. Main approaches for Chinese geopolitical and geo-economic interests realization in Persian Gulf countries are being determined.

Key words: *contemporary international system, international order, world order, new world order, global trends, global powers, PRC, China, Persian Gulf, Middle East, Saudi Arabia, Iran, GCC, energy factor.*

Аннотация. *Статья посвящена важной научной проблеме – определению особенностей внешнеполитической стратегии КНР как ответственной глобальной державы в регионе Персидского залива в контексте эволюции ближневосточной стратегии Пекина. Исследуются теоретические проблемы организации международной системы, особенностям иерархии ее элементов и связей между ними в условиях формирования нового мирового порядка. Определены особенности формирования нового мирового порядка, его глобальные тенденции. Особое внимание уделено современным парадигмам развития КНР в условиях формирования нового мирового порядка, определению места КНР в современном мировом порядке.*

Место региона Персидского залива в международных отношениях определяется факторами геополитического и геоэкономического характера, прежде всего энергетическими, стратегическими, культурно-религиозными, а также фактором безопасности.

В постбиполярный период политическая роль Китая в регионе Персидского залива существенно активизируется. Попыткам США единолично контролировать безопасность Залива Китай

противопоставил налаживанию связей со странами региона, что определяется комплексом его геополитических и геоэкономических интересов.

Персидский залив играет особую роль в обеспечении глобальной энергетической безопасности. Особое внимание уделено роли энергетического фактора в ближневосточной политике Китая.

Анализируются основные направления политики КНР в регионе. Определена система приоритетов в региональной политике Китая. Исследуются китайско-иранские и китайско-саудовские отношения. Обозначены основные пути реализации китайских геополитических и геоэкономических интересов в государствах Персидского залива.

Ключевые слова: *глобальные тенденции, глобальные державы, КНР, Персидский залив, Ближний восток, Саудовская Аравия, глобальные тенденции, глобальные державы, ССАГПЗ, энергетический фактор.*

Постановка проблеми. Розробка та практична реалізація національних глобально-орієнтованих стратегій розвитку є найактуальнішим питанням для кожної держави. Його успішне вирішення безпосередньо залежить від розв'язання проблем методології та формування сучасних парадигм розвитку в умовах міжнародної системної нестабільності.

В міжнародно-політичних дослідженнях глобалізація найчастіше пов'язується з народженням нового світового порядку, що розуміється або як світ без гегемонії, або як відновлення супергегемонізму, або як становлення світового громадянського суспільства. Для політологічного підходу до глобалізації важливо, що в ході цього процесу в міжнародному житті стверджуються нові центри прийняття політичних рішень, здатні не просто впливати на правила «глобальної гри», але навіть визначати нові правила. В цьому контексті особливого значення набуває проблема

визначення ролі КНР в новому світовому порядку, що й зумовило **мету статті** – визначення особливостей зовнішньополітичної стратегії КНР в регіоні Перської затоки в контексті реалізації статусу відповідальної глобальної держави. Це дозволяє не тільки узагальнити особливості політики КНР в регіоні, але й з'ясувати пріоритетні напрямки її глобальної і регіональної стратегії в XXI столітті.

Дослідження заявленої проблематики актуальне передусім з огляду на посилення позицій КНР на міжнародній арені. Зміна статусу КНР на міжнародній арені, вихід на позиції відповідальної глобальної держави (*responsible global power*) актуалізують дослідження регіональних напрямів її зовнішньополітичної стратегії, зокрема в Перській затоці.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Методологічні аспекти дослідження організації міжнародних систем розглядаються у працях Є. Камінського, Е. Азроянца, І. Валлерстайна, Е. Кочетова, О. Неклесси, М. Косолапова, Ю. Павленка, С. Хантінгтона, С. Шергіна, А. Кінга, Б. Шнайдера, Р. Робертсона, А. Уткіна, Х. Хондкера тощо. Теоретичні проблеми міжнародного порядку аналізуються, зокрема, у працях Е. Баталова, Д. Месснера, Л. Міллера, Дж. Розенау, Е. Соловйова, П. Циганкова, С. Шергіна, проблеми формування світового порядку – у працях В. Алтухова, А. Богатурова, Ю. Давидова, С. КОРТУНОВА, В. Кувалдіна, В. Кулагіна, М. Лебедевої, І. Лукашука, Ю. Пахомова, В. Савельєва, А. Уткіна, С. Федуняка, П. Циганкова, У. Грейдера, А.-М. Слоттер, Я. Тінбергена, Д. Хелда, Н. Хомського. Ці та інші дослідження заклали фундамент для застосування методологічних принципів і підходів до політологічного аналізу ролі окремих держав, зокрема Китаю, в формуванні нового світового порядку в умовах міжнародної системної нестабільності. Особлива увага в міжнародно-політичній науці приділяється зовнішній політиці КНР, розвитку відносин Китаю з провідними акторами сучасної міжнародної системи, зокрема США та РФ.

В той же час майже поза увагою дослідників залишилось питання зовнішньополітичної стратегії КНР в регіоні Перської затоки в контексті набуття нею статусу відповідальної глобальної держави.

Основні результати дослідження. Усвідомлення світовою науковою думкою необхідності раціонального планування політичних дій призводить до введення в науковий обіг на межі ХІХ-ХХ століття спочатку в європейській, а потім в американській політичній думці категорій «міжнародний порядок» («international order») та «світовий порядок» («world order»). Категорія «міжнародний порядок» фіксує базові онтологічні ознаки міжнародних відносин, які найчастіше визначаються як система військово-політичних, політичних, економічних та інших відносин між державами та іншими учасниками світової політики, яка формує міжнародний порядок і взаємодію між акторами.

Питання формування «нового світового порядку» обговорювалось після закінчення Другої світової війни, що пов'язувалося з необхідністю підпорядкування національного суверенітету світовій владі, тобто як устрій, що виникає внаслідок відмови кожного від абсолютного суверенітету з метою врахування загальнолюдських інтересів і цінностей. За іншим підходом, якщо під порядком міжнародним розумілася організація міждержавних відносин, спрямована на забезпечення потреб основних міжнародних акторів, то під світовим порядком – організація міжнародних відносин, спрямована на забезпечення гегемонії одного з міжнародних акторів.

В умовах постбіполярності погляди на регулювання міжнародних відносин зазнали чималих змін, що в основному було пов'язано з переглядом структури світополітичної системи з початку 90-х рр. ХХ століття. Потрясіння тієї пори привели до інтенсифікації дискусій навколо проблематики регулювання. Адже історично міжнародний порядок трансформувався в ході системних війн, функцією яких і була руйнація старого міжнародного порядку, що ставав перепорою на шляху

формування нового порядку, необхідного для підтримки існування та подальшого розвитку міжнародної системи.

В умовах міжнародної системної нестабільності базові принципи підтримки міжнародного порядку сьогодні намагаються переглянути. Найголовнішим принципом підтримки стабільності міжнародного порядку був принцип балансу сил. Але він працює лише в таких міжнародних системах, які мають чітку ієрархічну структуру, відбудовану на основі силових потенціалів наймогутніших держав. В результаті збільшення кількості складових елементів та їх взаємопов'язаності поміж собою трансформується сама структура системи і, відповідно, порядок, що в ній утворюється. Сучасна міжнародна система еволюціонує і ускладнюється за рахунок створення мереж і нових корелятивних взаємозв'язків між її елементами. Одночасно відбувається прискорений процес трансформації більш глобального Вестфальського порядку. З одного боку, держави – головні суб'єкти міжнародних відносин – перетворюються в структури, що продовжують діяти на світовій політичній арені як унітарні суверенні об'єднання, хоча насправді їх складові частини вже ввійшли до складу більших мережних утворень на кшталт ЄС і перестали функціонувати як внутрішньо цілісні одиниці. Розвиток ЄС відбувається в напрямі створення поствестфальського утворення. Країни-члени ЄС зацікавлені в подоланні «вестфальського комплексу» задля подальшої політичної інтеграції і досягнення наступного рівня самоорганізації складної багатовимірної соціально-економічної системи, якою є ЄС як поствестфальське наднаціональне утворення. Країни світ-системного ядра вживають спроби доповнити звід правил і принципів, на яких ґрунтується сучасний міжнародний порядок.

Визначення підходів до формування нового світового порядку невід'ємно пов'язане з відповідним концептуальним баченням світової еволюції. Обрання лідерами світової політики тієї чи іншої ідеальної моделі світоустрою та стилю дій в глобальному соціополітичному

середовищі впливає на їх бачення моделі світового порядку в умовах посилення проявів кризи Вестфальської моделі світополітичної організації, головними ознаками якої є трансформація ролі держави та суверенітету держав. Змінена як за складом акторів та варіантів їх взаємодії, так і за механікою, практика взаємодій на міжнародній арені спонукає до пошуку концептуальних обґрунтувань обрання тієї або іншої моделі світового порядку, врядування спільними справами світової спільноти.

Кожний соціум має детермінуючий імператив отримати в міжнародному середовищі достатньо влади й можливостей самореалізації через механіку владних конфігурацій з метою створення та підтримки порядку, найбільш безпечного для власного буття. Натомість похідна дивергенція спрямовує рух соціумів або до об'єднань чи груп, які мають споріднене бачення «ідеальної моделі» світоустрою, або, в випадку відсутності достатньої потужності для реалізації власної моделі чи власного бачення такої моделі, до сполучень із сильним лідером чи лідерами, що мають таке власне бачення.

За тенденції посилення конфліктної опозиційності лідерській парадигмі побудови глобального світоустрою її перестають сприймати як інтеграційний імператив, що призводить до необхідності або чергової парадигмальної модифікації лідерської моделі, або самого лідера структурно-системних побудов на міжнародній арені, чи зміни лідерської моделі взагалі.

В ХХ столітті ідеї світополітичного регулювання формувались в американо-європейській ліберально-інституалістській традиції, їх створювали західні ідеологи. Але виникають і «незахідні» альтернативні моделі світового порядку. Тому особливого значення набуває дослідження місця КНР в новому світовому порядку, тобто її активного залучення до рішення всього комплексу глобальних проблем – від підтримання глобального миру та регулювання кризових ситуацій до проблематики економічного співробітництва та торгівлі, забезпеченням продовольчої,

енергетичної, екологічної, інформаційної безпеки, протидії міжнародному тероризму, боротьбі з розповсюдженням ЗМЗ, з епідеміями та стихійними лихами, тобто в упорядкуванні процесів на всіх рівнях людської діяльності, що є віддзеркаленням інтересів всього людства за відсутності єдиної сили, що забезпечує загальну згоду. Робиться виклик тим механізмам регулювання порядку, котрі були закладені у західному світі, з'являється усе більша кількість їхніх альтернатив. До участі в його підтриманні, в якій раніше були задіяні держави західної цивілізації, залучаються і інші цивілізаційні центри.

Серед держав, які однозначно проти однополярного світового устрою, нові зростаючі потужні гравці з Азії, у першу чергу – Китай. І не тільки тому, що він сам претендує на роль окремого силового полюсу у новій розстановці сил, але й тому, що у його традиційній світоглядній доктрині існують свої підходи до можливого міжнародного порядку, який має шанувати цінності інших цивілізацій. Окрім того, вони бажають бути вільними у впровадженні власних зовнішньополітичних курсів. Тому їх традиційним баченням є таке, що міжнародна система природно залишатиметься багатополюсною, відкидаючи спроби на захист однополярного світу. Їх об'єднують спільні погляди відносно характеру сучасної системи міжнародних відносин та прагнення брати на себе зростаючу долю відповідальності за міжнародні справи, до встановлення багатополюсного світового порядку. Політичні сили цих держав намагаються осмислити як нові загрози глобального характеру, так і внутрішні виклики розвитку їх країн з метою знайдення ефективних шляхів поєднання трансформації суспільства, розвитку економіки з дієвою зовнішньополітичною стратегією. КНР неодноразово не підтверджувала прихильність до формування нового справедливого і раціонального світопорядку, заснованого на верховенстві міжнародного права, багатосторонніх підходах, рівності і взаємній повазі, підвищенні ролі ООН у світовій політиці, неприпустимості претензій на монополію у світових

справах, поділу держав на провідні й другорядні, нав'язування ззовні моделей суспільного розвитку, застосування подвійних стандартів» [1-2].

Китай, який перетворюється на найбільшу за розмірами економічну потугу світу, прагне до більш активної участі в управлінні світською системою в торговій, валютній, стратегічній сферах. Еволюція позиції КНР стосовно характеру постбіполярної системи міжнародних відносин та оцінці загроз її безпеці свідчить, що на першому етапі – від закінчення холодної війни до 1997 року – правлячі та академічні кола КНР розпочали переоцінку невійськових аспектів безпеки, які раніше розглядались в якості другорядних. Основні положення цієї нової концепції безпеки знайшли відображення в «Російсько-китайській спільній декларації щодо багатопольярного світу та формування нового міжнародного порядку» від 23 квітня 1997 року. На другому етапі – від 1997 до 2001 року (терористичні атаки проти США) відбувається переоцінка Пекіном економічної та фінансової складових безпеки. Цьому сприяли економічні кризи в Південно-Східній Азії та Росії, які продемонстрували масштаби нових економічних загроз. На третьому етапі, починаючи з 2001 року, нові підходи китайського керівництва були доктринально оформлені в таких документах, як «Концепція національної оборони» (редакція 2004 і 2006 р.), «Меморандум про нову концепцію безпеки», «Декларація Китаю і АСЕАН про співробітництво в галузі нетрадиційної безпеки» (2002 р.), які базувались на концепції багатопольярності [3, с. 27-28]. Керівництво КНР послідовно пропагандує концепцію «гармонічного світу» в своєму зовнішньополітичному курсі, засновану на ідеї мирного шляху розвитку країни. В той же час багато західних дослідників вбачають в підйомі Китаю загрозу посилення їх експансіоністських прагнень.

Таким чином, на сучасному етапі Китай є однією з найбільш динамічних держав, що розвиваються, що неминуче призводить до зміни його ролі в системі міжнародних відносин. Швидкі темпи економічного зростання і активне залучення до світової господарської системи

обумовили процес перетворення КНР з регіонального лідера в одну з провідних світових держав.

Високі темпи економічного зростання Китаю висувають на порядок денний зміну його ролі в сучасній системі міжнародних відносин. Зовнішньополітична діяльність КНР свідчить, що вона орієнтується на поступове нарощування своєї міжнародної відповідальності з метою зміцнення не тільки регіональних, але й глобальних позицій. Регіон Близького Сходу та його субрегіон – Перська затока завжди були ареною суперництва за вплив великих держав, а контроль над ним розглядається як важлива складова контролю над долею світу. Цілком природно, що він не міг залишитись за межами сфери зовнішньополітичних та зовнішньоекономічних інтересів Китаю. На Заході активізацію політики Китаю на Близькому Сході розглядають в контексті його претензій на глобальне лідерство.

Регіон Перської затоки перетворюється в один з центрів міжнародної політики і економічних відносин. Особливе місце регіону визначається факторами геополітичного і геоекономічного характеру, перш за все енергетичною, стратегічною, безпековою та культурно-релігійною цінністю. Перська затока грає найважливішу роль в системі глобальної енергетичної безпеки. В сучасній системі міжнародних відносин особлива роль країн регіону визначається і масштабами і темпами їх технологічного розвитку. Розбудова стратегії реалізації інтересів України в регіоні Перської затоки з врахуванням досвіду інших держав, зокрема КНР, допоможе найбільш ефективно зміцнити позиції нашої держави в цьому регіоні.

В постбіполярний період політична роль Китаю в регіоні Перської затоки відчутно активізується. Намаганням США одноосібно контролювати безпеку Затоки Китай протиставляє налагодження зв'язків з країнами регіону, що визначається комплексом його геополітичних та геоекономічних інтересів. У сучасному світі геополітичні та геоекономічні

інтереси держави тісно пов'язані між собою, як це можна спостерігати на прикладі політики КНР в регіоні Перської затоки. Реалізація її гео економічних інтересів в цьому регіоні спрямована на збільшення конкурентоспроможності Китаю, здобуття світової та регіональної могутності переважно економічним шляхом. Вона передбачає конвертацію економічної потужності КНР у політичний вплив на світовій арені. Його зовнішньополітична стратегія визначає ієрархію зовнішньополітичних цілей, регулює застосування органами державної влади КНР всіх засобів зовнішньої політики (дипломатичних, військових тощо), визначає критерії оцінки ефективності зовнішньополітичної діяльності, аналіз динаміки постійних змін відносної цінності та пріоритетності поставлених цілей, в тому числі забезпечує адаптацію зовнішньої політики до постійних змін умов, у яких вона реалізується.

Еволюція зовнішньополітичної стратегії КНР в близькосхідному регіоні відбувалася в контексті поступового самоусвідомлення нового статусу, розробки концепції відповідальності як глобальної держави. Характерною рисою близькосхідної політики КНР є підхід до визначення меж регіону в контексті Західної Азії та Північної Африки, що пояснюється прагненням Пекіну до системного забезпечення своїх інтересів в більш широкому просторі. Як в Міністерстві закордонних справ КНР, так і в міністерстві комерції проблемами Перської затоки опікуються Департаменти Західної Азії та Африки [4]. Це багато в чому пояснює відсутність офіційного документу на державному рівні, на зразок «Стратегії Китаю по відношенню до країн Африки» (2006 р.), в якому були б сформульовані основні засади зовнішньополітичного курсу КНР в регіоні, що надало б цій політиці завершеного характеру.

Відносини Китаю з країнами Близького Сходу еволюціонували та змінювались під впливом факторів як внутрішнього, так і зовнішнього характеру у відповідності до потреб внутрішнього розвитку, які зумовлювали зміну його зовнішньополітичних пріоритетів. В період

біполярного протистояння, в 1950-х – 1960-х роках в зовнішній політиці Пекіну домінували політичні елементи, роль КНР на Близькому Сході обмежувалась підтримкою радикальних арабських режимів проти імперіалізму та колоніалізму. Цілком природно, що основними його партнерами в регіоні виступали Єгипет за президентства Г.А.Насера, Сирія, Південний Йемен (НДРЙ) та Ірак. Під час свого візиту в Каїр в 1964 році Чжоу Еньлай сформулював п'ять принципів відносин Китаю з арабськими країнами: підтримка національної незалежності і ведення боротьби проти імперіалізму, а також старих та нових колонізаторів; підтримка політики нейтралітету та неприєднання; підтримка єдності арабських країн щодо вибору шляхів розвитку; підтримка засобів вирішення внутрішніх проблем, заснованих на принципах невтручання у внутрішні справи; Китай поважає свободу та нейтралітет арабських країн і притримується політики невтручання в їх внутрішні справи.

В 1970-х роках, в умовах посилення конфронтації з Радянським Союзом, арабські країни почали розглядатись Пекіном і в якості сили стримування посиленню в регіоні радянського впливу. Наприкінці 1970-х рр. КНР підписала двосторонні міжурядові угоди щодо торгового, економічного та технічного співробітництва з 21 арабською країною, з 16 арабськими країнами були підписані угоди про захист інвестицій, з 11 – угоди щодо подвійного оподаткування. Але до початку 1980-х рр. доля держав Арабського Сходу в зовнішній торгівлі КНР становила лише від 2,7 до 3,7% [5, с. 331].

В 1980-х – 1990-х роках починає формуватись нова зовнішньополітична доктрина Китаю, теоретичні засади якої закладались на III пленумі ЦК КПК в 1978 році і базувались на економічному прагматизмі. Завданням внутрішньої політики проголошувалось проведення т.з. «чотирьох модернізацій», програми, яка передбачала перехід до нової моделі економічного розвитку, а завданням зовнішньої політики – забезпечення сприятливих умов для здійснення модернізації. В

зв'язку з цим постає завдання оптимізації положення Китаю в структурі світових економічних і науково-технічних контактів. Такий підхід відбувається в межах позиціонування Китаю в якості «відповідальної глобальної держави». В політичному лексиконі КНР затверджується термін «багатосторонність» (мультилатералізм, добяньчжуї), який передбачає орієнтацію в міжнародних відносинах на взаємне врахування інтересів, діалог і співробітництво.

Щодо близькосхідного регіону, ці зміни знайшли відображення у чотирьох принципах китайсько-арабського партнерства нового типу, які передбачали розбудову відносин, заснованих на взаємній повазі і маючих за мету спільний розвиток і зміцнення політичних відносин; збагачення за рахунок більш тісних економічних і торгівельних відносин; обмін досвідом за рахунок розширення культурного обміну; зміцнення співробітництва і координації дій з міжнародних питань, особливо з питань, що торкаються інтересів обох сторін.

Політика КНР на Близькому Сході активізується в 1980-х-1990-х роках. З 1980-х рр. Китай починає продавати озброєння на Близький Схід, зокрема Єгипту. Перетворення КНР в експортера нафти призвело до подальшої активізації його політики на близькосхідному напрямі. Ключовим моментом, що визначає успішний розвиток економіки Китаю, є її стабільне енергозабезпечення. Прискорена модернізація китайської економіки потребувала значного збільшення енергетичних ресурсів. До 1993 року Китай задовольняв свої нафтові потреби за рахунок внутрішніх ресурсів, але поступово збільшується залежність від зовнішніх джерел. Основним нафтовим джерелом Китаю стає Близький Схід, звідки експортується до 56 % нафти. Головними постачальниками нафти стали Саудівська Аравія, інші країни-члени РСАДПЗ, Іран, Лівійська Арабська Джамахірія і Судан. Виходячи з цього, стратегічною метою близькосхідної політики Китаю стає налагодження взаємовигідних економічних зв'язків з країнами регіону, перш за все в енергетичній сфері.

Регіон Перської затоки КНР розглядає як найважливіший плацдарм для розробки та реалізації стратегії забезпечення власної енергетичної безпеки, оскільки енергетичний аспект в сучасному світі є одним з ключових. Природні ресурси починають впливати на міжнародні відносини, що відбивається на світових політичних процесах. Це особливо гостро відчувається на протязі останніх років в зв'язку з подіями так званої «Арабської весни», які примусили країн-імпортерів активніше розробляти стратегію забезпечення власної енергетичної безпеки. Революції на Близькому Сході і Північній Африці стали складним випробуванням для політики Китаю на Близькому Сході і безсумнівно вплинули на подальшу активізацію співробітництва з країнами Затоки.

В 2003 році Китай стає другим, після Сполучених Штатів, споживачем нафти, посівши місце між США та Японією. В 2000-х роках рівень споживання нафти Китаєм продовжував збільшуватися щорічно на 7,5%, що в сім разів більше, ніж в США. За оцінками Міжнародного енергетичного агентства, до 2020 року приблизно 70% нафти, яку споживає Китай, буде забезпечуватись за рахунок імпорту. З 2012 року Китай посідає вже перше місце у світі за імпортом енергоносіїв, а доля близькосхідної нафти становила більше 60 % загального китайського імпорту рідкого палива (для порівняння, 26 % американського імпорту) [6, р. 85, 107]. За підрахунками Міжнародного енергетичного агентства, до 2035 року імпорт нафти КНР з країн Близького Сходу буде становити приблизно 54 % від загального імпорту нафти, в той час як імпорт нафти США з цього регіону може скоротитись до 3 %. Головним постачальником нафти стає Саудівська Аравія (чверть нафтового імпорту КНР), Іран посідає третє, а з 2012 року – четверте місце серед головних постачальників нафти для Пекіну [7].

Оскільки успішний розвиток країни був тісно пов'язаний з забезпеченням її енергетичної безпеки, стабільність постачань

енергоресурсів, зокрема з регіону Перської затоки, перетворюється в один з головних пріоритетів зовнішньої політики Китаю [8].

Зміцнювалися відносини КНР з цими країнами в енергетичній сфері. Ще в 1999 році під час візиту до Ер-Ріяду Голови КНР Цзян Цземіня було встановлено «стратегічні відносини» з Саудівською Аравією в галузі енергетики. В обмін на поставки нафти Китай надає Саудівській Аравії можливість здійснювати операції на своєму нафтовому ринку. В 2004 році була підписана китайсько-кувейтська угода щодо співробітництва в нафтогазовій сфері.

Але Китай, як високорозвинута країна, не є виключно імпортером енергоресурсів з країн цього регіону. Він активно розширює свій вплив на економічному ринку країн Затоки. Торгово-економічне співробітництво КНР з країнами Перської затоки активізується з середини 1990-х рр. В порівнянні з рівнем 2001-2002 рр. обсяг двосторонньої торгівлі КНР з арабськими країнами в 2012 році збільшився в 12 разів і становив 222 млрд. 200 млн. дол. З 2010 року Китай стає другим торговельним партнером арабських країн. В 2012 р. обсяг товарообігу КНР з арабськими країнами становив 5,75 % від загального товарообігу Китаю, а інвестиції – 1,8 % від загального обсягу прямих інвестицій в світі. Сума прибутку КНР від контрактів в арабських країнах становила в 2012 році 19 млрд. 35 млн. дол. або 35 % від загальної суми світових контрактів [9].

Географічна структура торгівлі КНР з арабськими країнами в 2012 році виглядала наступним чином: 155 млрд. 680 млн. дол. або 70 % становили арабські країни Перської затоки. Головними партнерами Китаю були Саудівська Аравія (73 280 млн. дол. або 47% від товарообігу з арабськими країнами Перської затоки та 33 % від товарообігу КНР з арабськими країнами в цілому), ОАЕ (40 420 млн. дол. або 26 % від товарообігу з арабськими країнами Перської затоки). Кувейт (12 550 млн. дол. або 8 % від товарообігу з арабськими країнами Перської затоки) [9].

Товарна структура торгівлі КНР з Саудівською Аравією в 2012 році включала імпорт на загальну суму 18 млрд. 450 млн. дол. або 25,1 % від загальної суми товарообігу та експорт на загальну суму 54 млрд. 830 млн. дол. або 74,9 % від загальної суми товарообігу. Імпорт становили енергоресурси, експорт – механічна та електротехнічна продукція, товари текстильної та легкої промисловості [9].

Другим торгівельним партнером Китаю стають ОАЕ. Товарна структура торгівлі КНР з ОАЕ в 2012 році включала імпорт на загальну суму 10 млрд. 850 млн. дол. або 26,84 % від загальної суми товарообігу та експорт на загальну суму 29 млрд. 57 млн. дол. або 73,16 % від загальної суми товарообігу. Імпорт становили енергоресурси – рідкий газ, нафта, експорт – електромеханічна та високотехнологічна продукція, товари текстильної та легкої промисловості [9].

Кувейт також є важливим торгівельним партнером Китаю. Товарна структура торгівлі КНР з Кувейтом в 2012 році включала імпорт на загальну суму 2 млрд. 90 млн. дол. або 16,65 % від загальної суми товарообігу та експорт на загальну суму 10 млрд. 460 млн. дол. або 83,34 % від загальної суми товарообігу. Імпорт становили енергоресурси – рідкий газ, нафта, експорт – електромеханічна та високотехнологічна продукція, товари текстильної та легкої промисловості [4].

Таким чином, в Перській затоці КНР акцентує увагу на необхідності поглиблення «взаємовигідного економічного співробітництва», яке розглядається Пекіном в якості головного принципу відносин «нового типу» з країнами регіону, основою якого є вільне переміщення товарів, фінансів та послуг з метою розширення торгівлі; заохочення двосторонніх інвестиційних потоків і співробітництво між підприємствами; співробітництво в межах РСАДПЗ.

Розширюючи політичну взаємодію, Китай поглиблює взаємовигідне економічне співробітництво, яке являє собою один з головних принципів відносин нового типу КНР з державами регіону. Воно передбачає як

розвиток двостороннього співробітництва, так і співробітництво з регіональними організаціями, зокрема Радою співробітництва арабських держав Перської затоки (РСАДПЗ).

Відносини Китаю з державами регіону активно розвивались в форматах «КНР-ЛАД», «КНР-РСАДПЗ», Форум китайсько-арабського співробітництва, діалогу в форматі «Китай-ісламський світ» та ін. Внаслідок цього було створено багаторівневу систему двостороннього та багатостороннього діалогу на різних державних рівнях, а також у сфері бізнесу. В 2010 році були встановлені відносини стратегічного партнерства між КНР і країнами ЛАД.

Основними напрямками діяльності РСАДПЗ з самого початку її діяльності стало забезпечення колективної безпеки, стабільності та економічного розвитку. Відносини Китаю з Радою співробітництва мали довгу історію. Спочатку відносини встановлювались через держав-членів цієї організації, поступово зростає роль інститутів цієї організації. Китай та РСАДПЗ пішли на поглиблення відносин в межах програми «КНР-РСАДПЗ».

Щодо двостороннього співробітництва, система зовнішньополітичних та зовнішньоекономічних пріоритетів Китаю по відношенню до суб'єктів міжнародних відносин в районі Перської затоки визначається як економічним значенням того чи іншого актора та значенням торгівельно-економічного співробітництва з ним Пекіну, так і ступенем його політичного впливу. Пріоритетними для Пекіну є розвиток відносин з Саудівською Аравією та Іраном.

Саудівська Аравія є першим за значенням торгівельним партнером КНР не тільки в Перській затоці, але й на Близькому Сході і в Західній Азії в цілому. З точки зору правлячих кіл Китаю, основу двосторонніх відносин складає енергетична безпека [10, р. 84]. З 2002 року Саудівська Аравія стає головним постачальником нафти для Китаю і не збирається втрачати свої позиції в найближчому майбутньому [11].

Таким чином, обидві сторони поділяють впевненість у тому, що поглиблення політичних відносин призведе до економічних переваг для двох країн. Для КНР – це доступ до нафти та торгових ринків. Саудівська Аравія розраховувала на те, що поглиблення політичних відносин буде сприяти стабільним ринкам для саудівської нафти і збільшенню китайських інвестицій в саудівську економіку.

Важливим партнером Пекіну в Перській затоці є Ісламська Республіка Іран. На протязі періоду, що досліджується, Іран займав важливе місце в стратегічних інтересах Китаю. Ці інтереси пов'язані з забезпеченням енергетичної безпеки, продажем озброєнь, участі в багатомільйонних контрактах по будівництву об'єктів інфраструктури. Китай є найбільшим покупцем іранської нафти і не схоже, щоб він різко скорочував поставки в найближчому майбутньому, незважаючи на безперервні заклики США підтримати санкції. Адже Іран володіє 11 % світових покладів нафти (третє місце у світі) і 15 % світових покладів природного газу, тобто посідає друге місце у світі після РФ за покладами природного газу. Сьогодні Іран – третій постачальник нафти після Саудівської Аравії та Анголи, звідки КНР закупила близько 441,000 барелів на день в 2012 році, хоча це становило всього 10% від загального китайського імпорту енергоресурсів [12].

Китайсько-іранські відносини активізувались після перемоги Ісламської революції (1979 р.). Завдяки загостренню американо-іранських відносин після революції та введення ембарго проти Ірану Китаю вдалося заповнити нішу і за двадцять років він посідає друге місце серед торговельних партнерів Ірану [13]. Якщо в 1978 році доля китайських товарів в іранському імпорті становила 1%, американських – 21%, німецьких – 19 %, японських – 16 %, британських – 8 %, в 1991 році доля Великої Британії і США скоротилась відповідно до 3 та 1 %, в той час як Китай збільшує свою присутність на іранському ринку майже двічі [14, р. 138]. З середини 2000-х років основними торговими партнерами Ірану є

Японія (14 % іранського експорту), Китай (12,8 % експорту і 10,5 % імпорту), а також країни ЄС – Німеччина, Італія та Франція [15].

Основними складовими китайсько-іранського співробітництва стали нафтогазова сфера, торгівля зброєю та китайська допомога з галузі атомної енергетики, яку КНР надавав Ірану з 1997 року. Іран отримував вкрай необхідні для нього інвестиції. Крім того, він розраховував на Китай при голосуванні в РБ ООН.

Таким чином, Китай став важливим економічним партнером Ірану, основним покупцем енергоносіїв і ключовим інвестором проєктів по спорудженню підприємств та об'єктів інфраструктури. Нафта займає перше місце в переліку товарів китайського імпорту з Ірану [16].

Енергетична безпека Китаю безпосередньо пов'язана із забезпеченням транспортування енергоресурсів з Близького Сходу. Вся нафта регіону в основному постачається до Китаю морським шляхом, через Малаккську протоку, яка вважається дуже вразливим пунктом з точки зору безпеки перевезень. У разі економічної блокади високою є ймовірність перекриття саме цього маршруту транспортування. Тому для Пекіну вельми привабливо виглядають проєкти зі створення сухопутних маршрутів, інвестування в розробку родовищ Каспійського моря та будівництво нафтопроводів, які б з'єднали Китай з цими територіями. В кінці 2010 року Китай оголосив про проєкт будівництва трансконтинентальної залізниці Кашгар (Китай) – Герат (Афганістан), яка повинна буде з'єднати Китай і Центральну Азію з Перською затокою. Враховуючи ефективність китайської транспортної політики та тісну співпрацю з Іраном, не викликає сумніву, що завдяки виконанню даного проєкту Пекін отримає вихід до Перської затоки. В якості кінцевої мети розглядається велике іранське місто Бендер-Аббас, його морський порт займає стратегічні позиції в Ормузькій протоці [17].

Використовуючи напруженість між США та Ісламською Республікою Іран, Пекін намагається поширити свій вплив, і ніби

випробовує встановлений американський порядок у регіоні. У свою чергу, Іран шукає підтримки з боку Китаю, пропонуючи йому натомість економічне співробітництво, особливо в енергетичному секторі, а також підкреслює важливість обопільного протистояння американському домінуванню. Сполучені Штати намагаються заручитися підтримкою Китаю в чиненні тиску на Іран. У свою чергу Тегеран спонукає китайську державу, як незахідну силу, протистояти політиці, яку там розглядають як нав'язування рамок поведінки в ситуації, що склалася на сьогоднішній день. Крім цього, Іран намагається подати себе китайцям в якості безпечного і надійного джерела енергоресурсів для їхнього економічного підйому. Завдяки своїй політиці балансування та вибіркової підтримки сторін, Китай прагне зберігати досить позитивні відносини як із США, так і з Іраном.

В країнах Перської затоки, зокрема в Саудівській Аравії та Кувейті КНР стикається з жорсткою конкуренцією з боку США, в Ірані – з боку Японії. В зв'язку з посиленням конкурентної боротьби за реалізацію національних інтересів в країнах Перської затоки і для вирішення завдань зміцнення там позицій КНР особлива увага приділяється інструментарію реалізації цілей та завдань її політики в регіоні. Зокрема, мається на увазі стратегія використання «м'якої сили» для реалізації національних інтересів, інформаційне та експертне супроводження їх дій, формування образу «дружньої та відповідальної держави», «зразка» для країн регіону, співробітництво на основі спільності історичного минулого та ціннісних орієнтирів, налагодження міжцивілізаційного діалогу.

Китай розбудовує відносини з країнами Затоки з врахуванням особливостей регіональної геополітичної ситуації. Пекін розробляє власну модель регіональної безпеки, адаптовану до основних тенденцій розвитку сучасних міжнародних відносин. Дана модель характеризується тим, що безпека кожної окремої країни є невід'ємною частиною як регіональної, так і глобальної безпеки. В сучасних умовах, з точки зору китайських

політологів, світова система визначається тісним взаємозв'язком її елементів. Китайські дослідники акцентують увагу на тому, що багато сучасних проблем мають транскордонний характер, і до їх складу відносяться і проблеми безпеки, зокрема економічні, енергетичні, екологічні. Для вирішення цих питань необхідними є скоординовані зусилля багатьох держав, і кожна з них, вирішуючи це завдання, фактичне забезпечує і власну безпеку.

Висновки. Таким чином, трансформація зовнішньополітичної стратегії КНР в регіоні Перської затоки визначається такими взаємопов'язаними факторами, як економічне та політичне значення регіону в системі міжнародних відносин. Там знаходяться джерела енергоресурсів та маршрути їх транспортування, важливі для стабільного розвитку Китаю; цей регіон є важливим ринку збуту китайської продукції. Для реалізації своїх інтересів Китай використовує відповідний інструментарій, який включає до себе економічні, політичні, військово-політичні, культурні та інші методи впливу. Перед Пекіном постають завдання внесення коректив до своєї політики і здійснення наукового планування довго- та середньострокової стратегії з врахуванням стратегічного значення регіону і на основі традиційних принципів китайської дипломатії. Пекін наголошує на продовженні політики неутручання, в той же час акцентувавши увагу на необхідності захисту інтересів Китаю, перш за все економічних. Якщо раніше пріоритетними формами співробітництва були економічна, перш за все енергетична, і військова сфери, більша увага стала приділятися і соціокультурному напряму співробітництва.

Вихід Китаю на позиції відповідальної глобальної держави є закономірним наслідком розвитку країни. Активізація зовнішньополітичної активності КНР супроводжується висуненням цілого ряду концепцій, які мають визначити головні орієнтири, форми та методи діяльності країни на міжнародній арені, зокрема в регіоні Перської затоки.

Китайські політологи з кінця 1990-х рр. приділяли значну увагу розробці концепції відповідальності Китаю як глобальної держави. В той же час ними підкреслюється обмежений характер цієї відповідальності, необхідність створення механізму справедливого розподілу відповідальності між державами у взаємозв'язку з факторами рівня їх розвитку, комплексної могутності, історичної відповідальності.

Список використаної літератури

1. Китайские исследователи-американисты об особенностях современной фазы развития отношений между Китаем и США / Ин-т Дальнего Востока РАН ; отв. ред. Е. Н. Румянцев, П. М. Кожин. – М.: [б. и.], 2008. – 86 с.
2. Китайские политологи о новом балансе сил в мире: «послеолимпийская эпоха» и российско-китайские отношения / Ин-т Дальнего Востока РАН, Центр научной информации и документации; сост. В. Н. Барышников. – М.: [б. и.], 2009. – 92 с.
3. Колдунова Е. В. Сравнительный анализ региональных особенностей новых угроз безопасности : учеб. пособие / Е.В. Колдунова. – М. : Проспект, 2010. – 128 с.
4. Офіційний сайт МЗС КНР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: wcm.fmpre.gov.cn/pub/chn/gxh/egb/zcgmzysx/yz/1206_27/1206x1/t6336.htm.
5. Изменения в геостратегической карте Азии и Северной Африки в начале XXI века/ под.ред. А.М.Хазанова / Институт востоковедения РАН. – М.: Центр стратегической конъюнктуры, 2014. – 424 с.
6. International Energy Agency, World Energy Outlook 2012 (Paris: OESD\IEA, 2012). - 185 p.

7. Downs E.S. China-Middle East Energy Relations. Brookings Institution. US-China Economic and Security Review Commission. June 6, 2013 [Electronic resource] / Erica S. Downs. – Mode of access: <http://www.brookings.edu/research/testimony/2013/06/06-china-middle-tast-energy-downs>.
8. Country Analysis Briefs. China. US Energy Information Administration. – 2006. – August [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.eia.doe.gov/emeu/cabs/China/pdf.pdf>.
9. The Chinese Dream Needs Arabic Support and Cooperation [Electronic resource] // China Today. – 2013. – August 26. – Mode of access: www.chinatoday.com/en/English/zhuanti/2013-08/26/content_563290.htm
10. Ebel R.E. Energy and Geopolitics in China; Mixing Oil and Politics / Robert E. Ebel. – Washington DC: Center for Strategic and International Studies, 2009. – 65 p.
11. Wagner D. «The Maturing Saudi-Chinese Alliance» [Electronic resource] / Daniel Wagner, Theodore Karasik // INEGMA. – 2010. – 6 April. – Mode of access: <http://www.inegma.com/?navigation=reports#>.
12. Al-Tamimi N. Why China is still dealing with Iran? [Electronic resource] / Al-Tamimi N. – Mode of access: <http://www.alarabiya.net/views/2013/02/10/265463.html>.
13. Liangxiang J. Energy First. China and the Middle East [Electronic resource] / Jin Liangxiang // The Middle East Quarterly. – 2005. – Vol.12, № 3. – Mode of access: <http://www.meforum.org/article/694>.
14. Garver J.W. Iran China Relations. Ancient Partners Building a Post Imperial World / Garver John W. – Washington: Washington Press, 2007. – 198 p.
15. The World Fact Book. Iran. Central Intelligence Agency. USA. [Electronic resource]. – Mode of access: https://www.cia.gov/library/publications/the_world_factbook/geos/ch.html.

16. Bilateral Relations. The Economic and Commercial Counsellor's Office of the Embassy of the People's Republic of China in the Islamic republic of Iran. [Electronic resource]. – Mode of access: <http://ir2.mofcom.gov.cn/aarticle/bilateralcooperation/inbrief/200411/20041100004051.html>.

17. Дергачев В. Геополитика Персидского залива. Китайский фактор [Электронный ресурс] / В.Дергачев. – Режим доступа: http://dergachev.ru/geop_events/300311-05.html.